

pregnala iz duš in src prirojeno podlago naše kulture, ki smo jo podedovali po pradedih. Za to vzbuditi nanovo razumevanje, mislim, da ne bo težko. Vrednost listin in zapiskov prejšnjih časov pa je postala v tem času čisto druga. Da te nismo razumeli, je naravno, in naloga zgodovinarjeva je, da nam jo pokaže. Te reči namreč danes večinoma nimajo več pomena zapisane pravice, s katero bi šli pred sodnijo in z njo ugnali nasprotnika, ampak postale so le priča bivših razmer in dogodkov. Dolgočasne so za tistega, ki jih ne razume kot posameznih pojavov velikih struj, velikih kulturnih potez. Kdor pregleda en posamezen spomenik, se mu zdi malenkostno in brezpomembno, da se zanimamo zanj. Kdor pa

VERDIJEV GROB V MILANU.

pregleda ves arhiv, kot so ga stoletja ustvarila, ta je imel sicer mučno delo, a na koncu si mora priznati, da je našel bujno življenje v njem. Posamezna listina, knjiga, prej brezpomembna, zadobi v tej zvezi veliko vrednost in v celoti bi bila luknja, če bi je ne bilo. Zgodovinar pa, ki pozna osnovne kulturne smeri katerega časa, preišče tak material celega ozemlja, uredi malenkostne podatke posameznih spomenikov, — in pred nami je zgodovina, ki nas bolj zanima, kot tista objektivna, z osnovnimi, mrtvimi potezami gotove dobe nam govoreča. Upam, da bo Grudnova knjiga posebno kot širiteljica razumevanja za domače zgodovinske spomenike prav veliko dosegla. — Sedaj pa še par opazk: Zanima nas v prvi vrsti oddelek 27. šolstvo. Znanost in umetnost, ki se začne na strani 496. — Stran 510. Dr. Gruden piše tu, da so slike cerkvice sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru deloma iz 14. de-

loma iz 15. stoletja. To mu je pač samo ušlo izpod peresa. Slike presbiterija, razen spodnje vrste pojočih in zastor držočih angelov, ena slika sv. Krištofa na zunanji steni ter križanje Kristusovo v lopici za cerkvijo so najstarejše in iz druge polovice 15. stoletja. Njihov značaj je vseskozi dekorativen. Vrsta angelov za zastorom v presbiteriju in slike v lopi pred cerkvijo in ena glava sv. Krištofa na južni steni zunaj so že iz začetka 16. stoletja, sorodne onim Kristusovega trpljenja pri Sv. Petru nad Begunjami. Slike iz življenja sv. Janeza Krstnika na slavaloku v cerkvi so pa približno iz tretjega desetletja 16. stoletja, sorodne legendarični sliki z obešencem zunaj na severni steni cerkve v Bodeščah pri Bledu, ki je celo datirana iz tega časa.

— Stran 510. Sv. Primož nad Kamnikom. Cerkev je pač nastala v drugi polovici 15. stoletja in jo je prav navesti na tem mestu, slike so pa šele iz konca 16. stoletja, in sicer spomenik, ki bi ga bilo treba ob Chroenovem času posebno častno omeniti. Datirane so namreč iz l. 1593. in podpisan Elia Wolff, tudi sicer znan slikar v začetku 17. stoletja. Imajo pa res posebno v kompoziciji veliko gotskega na sebi, zato so jih mnogi stavili na konec 15. stoletja. Slikar je domačin in kar se dr. Grudnu vidi na sliki, izdajajoče tujca, je razložljivo iz splošnega razširjenja renesance po krajih tostran Alp — posebno tekom 16. stoletja. Sliko pri Sv. Primožu, ki jo Gruden imenuje »Marija pomoč v turški sili«, bi bolje imenovali »Marija pribežališče v nesrečah«, Nemci imenujejo tako sliko »Landplagenbild«. Zname so nam slike te vrste v alpskih deželah iz 15. stoletja; največja je pač ona na južni steni zunaj na graški stolnici. Posebnost slike pri Sv. Primožu je deloma le to, da sta tu združeni »Landplagenbild« in »Schutzmantelbild« (Marija pribežališče kristjanov) na eni sliki. Zelo podobna kompozicija klečečega, prosečega Kristusa, Marije pomočnice kristjanov in Boga Očeta, povzročitelja nesreč, kot kazni za človeški rod, se pa nahaja iz 15. stoletja na Koroškem, vendar ker nimam materiala pri rokah, ne morem povedati, kje. Tako v šentprimoški sliki nimamo nič originalnega pred seboj, ampak samo stare gotove kompozicije, izražene z izraznimi sredstvi 16. stoletja. — Na strani 512. vidi Gruden v dejstvu, da so večino poslikanih gotskih cerkev prebelili, znak, da so naši ljudje imeli malo zmisla za umetnost in častitljivost božjih hiš. Vzroki za prebeljenje so pač zelo različni. Pogostokrat, n. pr. na Muljavi ali Mačah, je bil gotovo ta, ker so cerkev v baročnem času prezidali; mesto ravnega stropa so hoteli imeti n. pr. svod; da je bilo tega mogoče postaviti, so morali k zidu prisloniti močne pilastre, na katere so ga oprli; s tem so deloma pokvarili slike in ostalo zabelili, ker so imeli zmisel samo za povest, ne pa za umetno in zgodovinsko vrednost, ki se nič manj ne dokumentira v odlomku kot v celoti. V drugi polovici 18. stoletja pa sploh niso ljubili slikanih cerkev, ampak so stavili samo velike svetle prostore, ki naj bi sami učinkovali brez pomoči kake druge umetnosti. Kot karakter navajam samo veliko samostansko cerkev v Velesovem ali cerkev v Tunjicah pri Kamniku, kot dva posebno karakteristična tipa. Prepričan sem, da so takrat iz estetičnih ozirov svoje dobe marsikako poslikano cerkev prebelili. Vsa ta dejstva so samo pojavi kulture gotovih časov in gotovo bolj opravičljiva kot n. pr. moderni čas, ki je čez stare kulturne spomenike naslikal psevdostare. — Želim knjigi obilo čitateljev. Da jih bo med ljud-